

Magyarságismeret az iskolában.

Lehetetlen észre nem vennünk, hogy merőben új világ van kialakulóban. Ezt nemcsak a fiatal nemzetek érzik, hirdetik és eszerint cselekednek, hanem megrettenve ismerik el a szembenálló felek is. Ezért szinte csodálatos, hogy tanügyi téren a magyar nagytöbbség mennyire mereven zárkózik el a régi keretek mögé, nem akarja észrevenni a változást, ill. nincs hozzá mersze. Az említett nemzeteknek volt bátorságuk szembeszállni és leszámolni a „multtal“ ezen a téren is s felhagyva a nemzeti karakterükkel nem egyező eljárásokkal, sajátos egyéniségüket vették alapul a múltból s erre építettek.

Hogy ez mennyire ment végbe külföldön, azzal most itt nem foglalkozhatunk, futó pillantással, inkább saját portánkon nézünk szét. Vegyük elsőnek mint hű tükröt, irodalmunkat. Itt elsősorban a magyarságismereti munkákra gondolunk, ezeknek mindegyike egy-egy új, de a nemzet-történetében legrégebbi alapot igyekszik felfedni s erre szeretné építeni a jövőt.

Ma már szép számmal vannak ilyenek sőt az ezeknek kiadását célzó intézmények is. Csak a legfontosabbakat említve, ilyenek a budapesti Magyarságtudományi Intézet, a Táj- és Népkutató Intézet, Szociográfiai Intézet, Bólyai Intézet stb. De foglalkoznak ilyen természetű művek kiadásával más vállalatok is, így a Magyar Élet, Kelet Népe, Athenaeum stb. A szükséghez képest azonban mindez még kevés.

A sort egy kissé messziről kell kezdenünk. Elsőnek említjük *Rónay Jácint: Milyen a magyar?* című folytatásokban, majd kiegészítve *Jellemisme* címen 1847-ben (!) kötetben is megjelent, egészen meglepő és találó megállapításokat tartalmazó könyvét. Megemlíti még *Hermann Ottó: A magyar nép arca és jelleme*, 1902-ben megjelent munkáját. Azt hisszük nem tévedünk akkor, ha azt állítjuk, hogy a legmegdöbbentőbb és döntőbb hatást *Ilyés Gyulának* részben szépirodalmi, részben a valóság talajában gyökerező *Puszták népe* (1937) c. munkája tette. Ilyés folytatta e megbolygatott problémát a *Magyarok*, a *Lélek és kenyér* stb. munkáiban. A másik nagy hullámot a *Szekfű Gyula* szerkesztette *Mi a magyar?* (1939) c. könyv verte. A szaktudományok terén *Györffy István* néprajzi munkái keltettek élénk feltűnést, egészen sajátos, magyar filozófiai rendszer alapján dolgozta ki felfogását *Karácsony Sándor: A magyar észjárás* (1939) c. könyvében. Csak megemlíti *Makkai Sándor: Tudománnyal és fegyverrel*, *Prohászka Lajos: A vándor és a bujdosó*, *Gelei József: Merre haladjunk?*, *Jóó Tibor: A magyar nemzeteszmé*, *Halasy-Nagy József: Magyar önismeret*, *Somogyi József: Fajiság és magyar nemzet*, és a legutóbb megjelent *Dékány István: A magyarság lelki arca* c. munkákat. Ezek mellett még egy egész sereg különböző szempontú íróról és munkáról lehetne megemlékezni, nem is beszélvén a hasonló vonatkozású igen komoly cikkek dandárjáról és az ezeknek szellemét kifejező szépirodalmi termékekről, mint amilyenek a *Veres Péter*, *Németh László*, *Kodolányi János*, stb. stb. írásai.

Már e futólagos áttekintés után is elképzelhetjük, hogy ennek a

tetes munkásságnak valahol meg kell látszania. Figyelmesebb vizsgálódás után itt-ott láthatjuk is némi hatását. Kérdés most már, hogy ilyen kiforratlan „eszmét” szabad-e az iskolába bevinnünk? Mivel a magyarság ismereti munkák mindegyike oda konkludál, hogy megújító törekvéseinkben a néphez kell fordulnunk, „A nevelés és iskolázás pedig e szellem megóvására és megerősítésére tartozik törekedni: a népben levő őserőt, a társadalomban a népies alapot megtartani, az erőt terjeszteni,“¹⁾ — így ez egyenesen kötelességünk. De kötelességünk azért is, mert az ifjúság a legalkalmasabb és leghívatottabb e szellem átvételére, megőrzésére és továbbadására. „Hagyományörző, hagyományainkkal élő és azt eredeti alakjában művelő állandó és lényegében változatlan réteg a mindenkori gyermek. A gyermeket alapjában egészséges ösztöne, befogadó, megőrző és továbbadó képessége végtelenül alkalmassá teszi erre a szerepre. A gyermek hagyományörző hajlama annyira nem lehet vitás, hogy szellemi értékeink jóval nagyobb felét eddig is a mindenkori gyermek tartotta meg számunkra. A legősibb magyar dallamok nagyrészt éppen gyermekjátékainkban maradtak ránk. Drámai hagyományaink és szokásjátékaink legnagyobb részét a gyermekeknek köszönhetjük. A regős éneket, a magyarságunkat jelentő hagyományok hosszú sorát és a többi, apróbb-nagyobb parasztyereknek mentették át a súlyos magyar időközön és súlyos idegen századokon.“²⁾

Korántsem gondolunk itt arra, hogy az előbb említett magyarságismereti könyveket ismertessük meg a tanulókkal, csak azt szeretnők, ha a könyvekben élő szellem hatna át tanárt és tanítványt egyaránt. A magyarság lelkét őrző hagyományokat, sajátosságainkat kell velük megismertetni, megszerettetni, életélményükké tenni, mert csak ezen az uton biztosítható nemzeti egyéniségünk.

Az ifjúságnak ebben a szellemben való nevelését hivatalos helyen is jó szemmel nézik és kívánatosnak tartják, amit legjobban igazol a Székesfehérvári Tankerületben 1939-ben tartott *Fehérvári Iskolahét*. Az ott elhangzott előadásokat *Mai magyarságunk életrajza* címen könyvalakban is kiadták. Már e cím is elárulja, hogy milyen cél lebegett a hét megrendezői előtt. Ez még világosabbá lesz előttünk, ha az előadások tárgyköreit is megnézzük. Az első kérdés-csoportnak: „Mi a magyar?” a címe, s a magyar fajról, magyar földről, stb. beszél. A II. rész a *Mai magyar életet* mutatja be társadalmában, szervezetében, stb. E rész E) fejezetében a *Magyar szellemi munka* címen kapunk helyes irányítást a mai magyar irodalomról, néprajzról, népművészetről, ének-és zenéről, stb. Ha ezután még az előadókat is figyelembe vesszük, úgy teljes képet kapunk a hét értékéről. Teleki Pállal az élen, csupa jelentős „modern” tudóst találunk ott: Bartucz Lajost, Györffy Istvánt, Bárdos Lajost stb. stb.

Bár az egész ország tanszemélyzetéhez viszonyítva elenyészően csekély az a 650 tanerő, aki az előadásokat végighallgatta, mégis

¹⁾ Imre Sándor: *A népköltészetéről és népdatról c. m. 41.*

²⁾ Műhary Elemér: *Hagyomány-művelés. Kelet Népe 1942. márc. 1. 5. 1.*

jelentősnek kell mondanunk e mozgalmat s abban reménykedünk, hogy rajtuk kívül még sokan vannak, akik függetlenül minden felsőbb irányítástól, a maguk lelkének sugallatára hallgatva, foglalkoznak e kérdéssel. Mert nem kétséges, hogy ennek a szellemnek szétsugárzása létünk egyetlen záloga, s ehhez a munkához lángoló lelkű tanerőkre van szükség, akik ezenfelül első feladatuknak az önképzést tartják.

Jól tudjuk, hogy e tereⁿ sok visszaélés is történt. Egyesek divatból, mások üzleti fogásból foglalkoztak e kérdéssel, tanügyi téren pedig olyanok szóltak hozzá, akik vagy nem nevelők, vagy nem szakemberek. Így azután mindig a végletek között hanyódott a gondolat.

Györfly István *A néphagyomány és a nemzeti művelődés* c. művében részletesen foglalkozik az egyes iskolafajok kívánatos szerepével e kérdéssel kapcsolatosan. A néprajzot önálló tantárgyként óhajtja bevinni a középiskolába, ezen túlmenően azonban valamennyi tantárgy alapjává szeretné tenni s a tantervben is ennek az alapelvnek érvényesülését kívánja. Ortutay Gyula *Néprajz és közműveltség* c. cikkében (Magyar Szemle 1940. márc. sz.) ugyanezeket fejtegeti, azzal a különbséggel, hogy nem kíván külön órát a néprajz számára, hanem megelégszik azzal, hogy „minden magyar vonatkozású tantárgynak szerves része legyen“ a néprajz. Végeredményében mindketten sokat merítenek Bálint Sándornak egyik tanulmányából (Ethnographia, 1937). Fábrián István *A magyar óra* címen (Magyar Szemle, 1940. szept. sz.) egy pár vonással már vázolta is a magyar nyelvi tanítás ilyenirányú vezetését.

Előre le kell szögeznünk, hogy a vezércikk-szerű előadás, a tények pusztá elmondása jóformán semmit sem ér. Éppen ellenkezően kell eljárunk: egyszerűen sem szabad mondanunk pl. hogy Széchenyi nagy magyar, hanem úgy kell a tanulókkal megismertetni, megszerettetni, hogy erre maguktól döbbenjenek rá. Nagyon nehéz feladata van itt a tanárnak, mert inkább ellene, mint mellette dolgozik minden eddig meglévő. A segédkönyvek is jóformán csak semmitmondó frázisokat adnak. Egyik ismert irodalomtörténetben pl. ezt olvashatjuk: „Gárdonyi költői szellemű író!!“ És a tanulók ezt szélteben-hosszában szajkózzák s nem mindenki kérdezi meg: de hát mi is az a „költői szellem“ s mennyiben csak Gárdonyi jellemzője. Az értéktelenségén kívül az ilyen frázisoknak még az a veszélye is megvan, hogy tudását eredménynek számítjuk és elaltatjuk vele lelkiismeretünket.

Rátérvén most már a lényegre, valamivel előbből szeretnők kezdeni. Már az *érintkezésben* is sok visszásságot látunk. Minden irányban teli szájjal hirdetjük az egyenlőséget, az ember valódi értékének figyelembevételét, de azért azt hiszem nagyon megütköznénk azon, ha valamelyik tanítványunk „bátyámnak“ szólítana. Mert a megkövetelt megszólítás: „úr“, tanár úr, vagy a még inkább kicsavart, tanárúrnő. Távol tartjuk magunktól tanítványainkat, Kovács, Kis stb. vezetéknevén szólítva őket, mert ha Gézának, Sanyinak szólítjuk, még dorgálást is kaphatunk érte, mint pl. én. Pedig ha jól emlékszem, volt olyan idő, amikor a tanár per öcsém szólította nebulóját s nekem jól esik e korról hallani. Mert megvan ennek is a természetes (magyar) magyarázata. A magyar embernek a család az igazi köre. „Istent, királyt atyának nevez, öreg

nőket anyjának, ismeretlen embertársakat bátyának, öcsnek" — írja Imre Sándor.³ Megtoldja ezt még Dékány István: „mikor gyermekek nagyokhoz közelítenek, így szólítják meg őket: *bácsi*, vagy *néni*. Ebben melegség és közelség van... urambátyám, *néném* asszony, *öcsém* uram stb. mindezek *családi* szint hordanak magukon.⁴” Hogy ez mennyire magyar, azt misem bizonyítja jobban minthogy a néni, bácsi megszólítást idegen nyelvre lefordítani sem igen lehet.

Nem is említjük, mert csak keserőséget okoz, hogy mit kellene tenni az iskolaépítkezés, a tantermek, folyosók, stb. díszítésével és az ölfőzködéssel kapcsolatban.

Az egyes tantárgyakban legnagyobb szerepe az anyanyelvi tanításnak van, mégis itt állunk szemben a legnagyobb nehézségekkel. Utasításaink, tankönyveink nem akarják meglátni, hogy a nyelvnek logikai kategorizálása a magyar észjárásnak teljességgel idegen. Jellemző eset történt az egyik iskolában, ahol idős magyarok vizsgáztak szép eredménnyel. A vizsga után az egyik beszélgetés közben azt mondta: én tudom, hogy a tárgyak nevei főnevek, de hogy az asztal miért főnév és miért nem asztal, azt sohasem fogom megérteni!

Az irodalom tanításánál ne felejtjük el, hogy csak az a mű válik a tanuló sajátjává, amelyet maga is hallott, vagy olvasott. Az adatok tudása nem irodalom. Nagyon kell vigyáznunk, hogy az esztétikai törvények föltétlen érvényesítése mellett, sőt azokat megelőzően, a magyar értékek is kitűnjenek. Meg kell tehát mutatnunk (nem mondanunk!) példákon és mindig csak példákon, Balassa Bálint természetszeretetének sajátosan magyar (keleti) voltát, amely nem szobából való rajongás, hanem a magyar életnek nélkülözhetetlen része, a munka, a harc helye és pihenéskor „sétáló palota“. Pázmány vitamodorában őseink harci-cseleit is megláthatjuk, Zrinyiben a magyar ember harci alkalmasságát, a váltságahalált, az önerőnkben való bizakodás magyar voltát lelhetjük fel. A kuruc költészetben a magyar sorsot és annak viselését, Mikesben a befelészíró magyarságot, Berzsenyiben, Vörösmartyban a hatalmas erőt, Petőfinek és méginkább Aranynak mozdulataiból kiütköző abszolút magyarságot. Mindezt felsorolni nem lehet, de nem is szabad, azt mindenkinek magának kell átélnie. Mindezeket természetesen az irodalmi értékek teljes épségben hagyásával és semmi esetre sem kimondott szóval, hanem ráhatással kell a tanulók élményévé tenni.

Az idegen nyelvek tanításánál a magyarral való folytonos összevetés, az idegen és magyar nyelv hangzásának, kemény vagy lágy voltának bemutatásával kell erősíteni a nyelvünk iránti szeretetet. Rá kell mutatnunk, hogy a magyar nyelv milyen alkalmas a fordításra, mennyi nyelvből és mennyi nyelvre tudunk átültetni, mintha ezen a téren is közvetítő szerepünk volna. Természetes, hogy ezt sem szabad hamis áradozással megmondanunk, hanem úgy kell vezetnünk a tanítást, hogy az szűrődjék le a tanulók előtt; elismerjük az idegen nyelv érdemeit, de a magunkét sem feledjük.

Történelmünk tanításánál nem tudom örülnünk-e annak, hogy tárgyi

³ I. m. 31. 1.

⁴ Dékány István: A magyarság lelki arca. 113. 1.

tudást háttérbeszorító oknyomozó, vagy méginkább „szellemtörténeti“ módszert követünk, emellett azonban a magyarság számára levonható nagy tanúságok, a sajátos magyar sors nem tűnik elénk, mint ahogy az pl. a Gelei könyvének 21 pontba foglalt részéből kitetszik. Nem tűnik ki a mai történelmi tanításunkból pl. a kalandozások preventív és defenzív, nem pedig rabló volta; a magyarság reális helyzetérzése, a parasztság hihetetlen kitartó ereje, amellyel a török 150, az osztrák 400 éves elnyomó uralmát szinte észrevétlenül kiheverte. Nem mutatunk rá arra, hogy a kereskedelemnek egynemely fájában Európa valamennyi nemzetét megelöztük, stb. stb. Majdnem semmit sem tanítunk a parasztságra, a nép történetéről, hivatásukról, mint földje mellett örökké kitarító biztos erőről.

Történelmünkkel kapcsolatban sokkal több szó eshetnék alkotmányunknak csodálatos, kritikus időköt átvészelő rendszeréről, az ebből fakadó jogi érzék fejlett voltának okáról, amikor fegyver a papír-jog is elnyomóink ellen. A szentistváni gondolat helyes értelmezéséről, amely szerint a magyarság minden rétegének egyaránt jut jog és munka, nemcsak a nemzetiségeknek.

Földrajztanításunk nem merülhet ki geológiai magyarázatokban, ebből csak annyit nyújtunk, hogy a tanuló földrajzi gondolkodását megindítsuk. Éléményszerűen, belülről kell kivetítenünk tanulóink elé a tájnak az emberre tett hatását, az egyes tájak népét, szokásaikat, sajátosságaikat. Ennek első feltétele volna, hogy elsősorban magának a tanárnak legyen személyes élménye a tájakról, a magyar föld minden rögéről. Szinte elképzelhetetlen pl., hogy olyan földrajz tanár ismertesse és szerettesse meg a hazát, aki talán a város határán túl nem igen tette ki lábát. Hogy legyen akkor élménye, hogy ültesse át tanítványába, ha neki is idegen a magyar föld, ha soha nem volt vele személyes kapcsolata. Pedig hihetetlen nagy fontossága és feladata van e tárgynak, mert itt van a legbővebb alkalom arra, hogy a még élő vidéki lélek átöröklődjék az utódokra s szétterebélyesedjék.

E tárggyal kapcsolatban és a természetrajz keretében kell megismertetni a tanulókkal az őket körülvevő környezetet, a füveket és fákat, a virágokat és gyomokat, azoknak hasznos és ártalmas voltát, az állatokat, a látható és láthatatlan segítőtársakat, de nem leírás alapján, hanem élményszerűen, hogy azok mindenikére úgy tekintsen a tanuló, mint a magyar föld, az ő földjének sajátos termésére, amiket az Isten az ő használatukra teremtett e földre s így közösséget érezzenek minden magyar földön élő lényvel.

A kézimunkánál ismerjék meg a tanulók a magyar ember szerzőségeit, azok tulajdonságait és készítését. Fejlesszük a híres magyar barkácsoló ösztönt, amivel a gyár- és gépkorszak uniformizáló hatását levethetik és ismét megnyilatkozhat díszítő erejük is. Talán még fontosabb a lányok kézimunkája, akiknek meg kell ismerniök a népművészet igazi remekeit s nem a város elképzelése és irányítása mellett készített varrottások, hímzések, stb. ezer változatának lehetőségét, hogy a jövőndő magyar anyák magyar környezetet teremtsenek otthonukban, a jövőndő magyar családok számára. Ide kapcsolódik a rajz tanításának nagy fontossága is, a valóban magyar motívumok terjesztésének feladata.

A gazdasági ismeretekben legyen módja a tanulónak a sajátos magyar földnek (sziknek stb.) sajátos módon való kezelését megismerni. Tudja meg, hogy szűk kis körzetben mit, mikor, hogyan kell tenni. Szeresse és tudja állatait eltartani a környezeti adottságok figyelembevételével és ne kárhoytassák föltétlenül a régi, évszázados tapasztalaton épülő művelési módot csak azért, mert egy másfajta „külföldön“ bevált. Kutassuk inkább a régi művelés alapelveit s abból fejlesszünk ki egy a „mi“ viszonyainknak legjobban megfelelő módot.

Nem hanyagolhatók el az ú. n. melléktárgyak sem, a testgyakorlás és az ének. A külföld ezt már régen elismerte és szinte elsőrangú fontosságúvá tette. Mi még mindig a „Mein System, a Nielsbuch, svéd-torna“ stb. rendszerek alapján tanítjuk a tornát s ma az a sport, hogy 2 vagy 22 férfi végzi a testgyakorlást a mezőben 22.000 pedig nézi és kiabál hozzá. Elhagytuk az álló- és küzdőképessé tevő régi népi játékokat, a nagy métát s a többiekét, amelyek arányosan fejlesztették az egész testet s nem csak a speciális izomcsoportokat foglalkoztatták.

Az ének terén ma már ott tartunk, hogy a Madárka, a 101. 102. stb. füzetcskéék alapján a nép örökszép dalai „is“ kezdenek oktatásunkban helyet kapni. De ha jobban megvizsgáljuk, kiderül, hogy csak a dallamosabbak járnak, a térben és időben messzi lévő hangokra már nem akar ráismerni a cigánymuzsikán elrontott fülünk. Fell kell tehát dolgozunk minden hiteles dalunkat, a kánonokat, kiskiskórusokat stb., hogy újra magyarnak fogadhassuk el régen elfelejtett hangunkat, az minél szélesebb rétegben szívódják fel s megihlessze az eljövendő nagy magyar zeneköltők lelkét is.

Természetes, hogy itt csak a legfontosabbakat vetettük papírra.

Mindezekhez meg kell találni a sajátos magyar módot is, ahogyan mindezt át kell plántálnunk, mert a magyar tanulónak más a lelke, nem fogad el mindent csak azért mert mondjuk neki, hanem mindenben a célszerűséget keresi. De erről majd más alkalommal beszélünk.

Összegezve az elmondottakat, az a véleményünk, hogy nem néprajzot kell tanítanunk s ne is ezt keressük az egyes tantárgyakban, hanem egyszerűen csak *magyar* irodalmat, *magyar* történelmet, *magyar* földrajzot *magyar* módon.

Gergely Gergely.